

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 54
2015

FUND OG FORSKNING

Bind 54

2015

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 54
2015

With summaries

KØBENHAVN 2015
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 600.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 356.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion:

John T. Lauridsen
Ivan Boserup
Jakob K. Meile

Billedredaktion:

Lene Eklund-Jürgensen

Redaktionsråd:

Else Marie Kofod
Erland Kolding Nielsen
Anne Ørbæk Jensen
Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Trykt på Munken Premium Cream 13, 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1998
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile

Tryk og indbinding: Bording ½
Printed in Livonia
Oplag: 500 eks.

ISSN 0069-9896
ISBN 978-87-7023-136-7

FREDEN I KIEL, GRØNLAND OG NORDATLANTEN 1814-2014¹

AF

THORKILD KJÆRGAARD

Indtil Freden i Kiel blev undertegnet sent på natten mellem den 14. og den 15. januar 1814 indgik Danmark i et multinationalt nordatlantisk imperium på størrelse med Romerriget. Under den dansk-norske krone lå – foruden Danmark og Norge – Grønland, Island, Færøerne og Slesvig-Holsten samt tre-fire tropekolonier med De Vestindiske Øer i Caribien som den vigtigste. Efter fredsslutningen i Kiel stod Danmark tilbage som et “lidet fattigt land” i stadig fare for endegyldigt at blive slettet af nationernes tal. Undergangsstemningen bredte sig, med længsel så man tilbage på den tabte tid, hvor danskere blev mødt med respekt ude i verden, og København var en af Europas betydelige hovedstæder.

Sådan følte det, og sådan var det, og så alligevel ikke helt. For med Freden i Kiel var Danmark blevet større end det nogensinde havde været, idet Grønland sammen med Island og Færøerne var blevet rent dansk ansvarsområde. Indtil da havde Grønland og de to andre gamle norske lydlande i Nordatlanten været et dansk-norsk fællesanliggende – med tryk på norsk. Sådan var det ikke længere. Den dansk-norske union, der havde bestået siden 1380, var opløst, og fastlands-Norge – den del af den skandinaviske halvø vi i dag kender som Norge – var gået til Sverige som kompensation for Finland, som Rusland havde taget i 1809. De nordatlantiske øer, som Norge i sin tid havde bragt med ind i unionen, var blevet danske, endskønt de både formelt og ikke mindst reelt hidtil havde været en del af kongeriget Norge.

Tydeligst for Grønlands vedkommende. Frem til fredsslutningen i Kiel blev den mere end to millioner kvadratkilometer store arktiske ø, som i 1721 var blevet geninddraget under den dansk-norske krone af “Grønlands Apostel” Hans Egede, hovedsagelig styret af nordmænd. Det

¹ Foredrag holdt på Det Kongelige Bibliotek 12.5.2014 som nr. otte i bibliotekets foredragsrække “Danmark-Norge før og efter 1814” i anledning af 200-året for Freden i Kiel.

Ill. 1: Nyeste Kort over Kongeriget Danmark med Besiddelserne i og udenfor Europa, 1837. Skolekort. Øverst i højre hjørne indsatte kort over de nordatlantiske besiddelser: først Island, derefter Færøerne og endelig den sydlige spids af Grønland. Østgrønland var i 1837 kun kortlagt op til 65° nordlig bredde. (Det Kongelige Bibliotek)

gjaldt lokalt i selve Grønland, hvor missionærer og koloniembedsmænd som hovedregel var norskfødte, ligesom de mange håndværkere og matroser der fulgte med som en uundværlig del af kolonisationsprojektet,

og som – i modsætning til missionærer og højere embedsmænd – ofte giftede sig med grønlandske kvinder og stiftede familier, hvoraf adskillige består den dag i dag. Og det gjaldt imperiets hovedstad København, hvor sager vedrørende Grønland blev ekspederet gennem de såkaldte norske kontorer. Derudover var der uden for centraladministrationen to store institutioner, som tog sig af Grønland: *Seminarium Groenlandicum* på Købmagergade, en sprogskole for vordende grønlandsmissionærer, og Den Kongelige Grønlandske Handel (KGH), hvis hovedlagerbygning var den nuværende Nordatlantiske Brygge på Christianshavn; også her var norskfødt i overtal.

I dag på 200 års afstand opfattes overgangen fra dansk-norsk til rent dansk styre af Grønland, Island og Færøerne som en ren formalitet. Hvad ellers? Men så enkelt var det på ingen måde, tværtimod. De løsninger, som i 1814 lå nærmest, var enten at lade de nordatlantiske områder forblive under Norge, hvor de historisk set hørte hjemme, eller også at indlemme dem i det britiske imperium, som de *de facto* havde været en del af siden 1807, hvor *Royal Navy* havde sat den dansk-norske flåde ud af spillet og blokeret Grønland, Island og Færøerne for dansk-norske skibe. Men det gik anderledes, og ganske uforberedt blev Danmark i 1814 en polarnation. I det følgende vil jeg først se nærmere på, hvordan dét gik til; derefter hvordan et i begyndelsen modvilligt og fodsløbende Danmark efterhånden fandt sig til rette i sin nye rolle og endda endte med at blive rigtig glad for den. Til sidst lidt om de nordatlantiske rigsdeles, specielt Grønlands centrale, men stærkt underkommunikerede betydning for dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik siden 1814, næsten som var det en statshemmelighed.

1. Danmark bliver polarnation

Der er skrevet vidt og bredt om Freden i Kiel, hvoraf man dog ikke uden videre kan slutte, at hver sten er vendt, og at det forcerede og anspændte forhandlingsforløb i begyndelsen af januar 1814 i det statelige, men isnende kolde Buchwaldscher Hof på Dänische Strasse i Kiel ligger klart for dagen. Somme tider er det nærmest, som om der er omvendt proportionalitet mellem mængden af bøger og afhandlinger om et historisk emne og den reelle forståelse af, hvad der skete. Sådant et tilfælde foreligger med Freden i Kiel, der i 200 år har været et af nordisk historieforskningens minefelter, spækket med myter, skrøner, fortællinger og beskyldninger om højforræderi såvel som benægtelse af åbenlyse magt- og geopolitiske realiteter.

En af skrønerne om Freden i Kiel, sidst markedsført af den kendte TV-journalist Martin Breum, er fortællingen om, at Grønland, Færøerne og Island kom til Danmark ved et diplomatisk kup begået af Frederik 6.s durkdrevne og snarrådige chefunderhandler i Kiel, Edmund Bourke. Kynisk udnyttede Bourke trætheden efter dages og nætters opslidende forhandlinger og den angiveligt manglende historiske viden hos den svenske hovedforhandler, friherre Gustav af Wetterstedt, til i sidste øjeblik at få listet en bestemmelse ind i traktaten om, at de nordatlantiske øer *ikke* skulle følge Norge ind i unionen med Sverige, fordi de *ikke* var en del af Norge og aldrig havde været det. I den omstændelige opregning af, hvad der skulle forstås ved Norge, kom undtagelsen ind i den fransksprogede sluttekst som et parentetisk indskud: “la Groenlande, les îles de Ferröe et l’Islande non comprises.” På dansk i den senere offentliggjorte officielle oversættelse: “Grønland, Færøerne og Island ikke deri indbegrebne.”²

Denne historie, som Martin Breum og andre før ham har viderebragt fra den videnskabelige litteratur om Freden i Kiel, har intet på sig. Der skal – heldigvis eller desværre, alt som man ser på det – mere til for at ændre verdens gang end en åndsnaerværende diplomat, rent bortset fra, at det toptrænede svenske diplomati og den lærde Wetterstedt, hvem der ventede en stor karriere i sit hjemland, utvivlsomt var helt på det rene med de nordatlantiske øers statsretlige stilling. Men fornuften og det kølige overblik har haft svært ved at få ørenlyd, når det drejer sig om Freden i Kiel 1814.

En af de få, der har forsøgt at se forhandlingerne i Kiel i en større, geopolitisk sammenhæng, er grønlandshistorikeren Finn Gad, som i en engelsksproget artikel fra 1979³ argumenterede for, at den virkelige dukkefører ved forhandlingerne i Kiel var repræsentanten for den britiske regering, Edward Thornton. Danmark-Norge havde siden 1807 ligget i krig med England og været afskåret fra direkte kontakt med Grønland, Island og Færøerne af *Royal Navy*, der holdt det nordatlantiske område fra Norges vestkyst til de daværende britiske kolonier i Canada i et jerngreb. Intet kunne ske uden om England. Det mest nærliggende var

² Martin Breum: *Når isen forsvinder: Danmark som stormagt i Arktis, olien i Grønland og kampen om Nordpolen*, 2011, s. 235. – Det bør retfærdigvis nævnes, at Martin Breum i en senere udgave af bogen (2014) trækker lidt i land med hensyn til Bourkes indflydelse på begivenhederne i Kiel.

³ Finn Gad: ‘La Grönlande, les Isles de Ferröe et l’Islande non comprises’ – A new look at the origins of the addition to Article IV of the Treaty of Kiel of 1814, *Scandinavian Journal of History*, IV, 1979, 187-205.

derfor ifølge Finn Gad at se Grønlands og de øvrige nordatlantiske øers overdragelse til Danmark som resultat af et britisk ønske, eller måske snarere et britisk krav. Som noteret af Gad er det højst ejendommeligt, at Edmund Bourke – af danske og norske historikere udråbt til henholdsvis helten og skurken fra Kiel – i sine skrivelser til København i dagene efter fredsslutningen ikke giver udtryk for stolthed over at have reddet Grønland, Island og Færøerne for Danmark. Det tyder ikke just på, at han havde kæmpet for dem med næb og klør og opbydelse af al sin diplomatiske snilde; snarere, at de var noget, han ikke havde kunnet blive fri for og helst ikke ville snakke om.

Det slap Finn Gad ikke fra uden skrammer. Professor Ole Feldbæk tilbageviste ham brysk,⁴ og i det autoritative værk *Dansk Udenrigspolitik Historie*, som udkom 2002, hedder det om Gads tese kort og godt, at den “savner belæg og sandsynlighed.”⁵ Ingen af delene er rigtige. For det første er det ikke sandt, at Finn Gad ikke belægger sin tese. Han har været længere nede i Edmund Bourkes papirer fra dagene og nætterne i Kiel end nogen tidligere forsker og fremdrager ikke tidligere bemærkede vidnesbyrd om tryk på den danske hovedforhandler fra Edward Thorntons side. For det andet er det ikke sandt, at tesen savner sandsynlighed. Tværtimod er den så overvældende sandsynlig, at hvis ikke lige den havde handlet om så følsomt et emne som Freden i Kiel, hvor fædrelandets værdighed står på spil, så ville den uden videre være blevet accepteret på grund af sin åbenbare strukturelle styrke, som er, at Gad peger på den helt centrale kendsgerning, at det i 1814 var England, som bestemte i Nordatlanten, og at tingene derfor nødvendigvis måtte ordnes, så England blev tilfreds. Det ville England ikke blive, hvis alt skulle gå efter bogen, og de foregående års stormagtsaftaler om, at Sverige skulle have Norge som kompensation for Finland, var blevet udmøntet på den måde, at de nordatlantiske øer fulgte Norge ind i den nye svensk-norske union. Dermed ville man nemlig have skabt grundlag for en ny stærk nordeuropæisk magt med hovedstad i Stockholm og støttepunkter tværs over Nordatlanten, hvad der hurtigt kunne blive en udfordring for *Royal Navy*, nøjagtig som den dansk-norske flåde – i

⁴ Ole Feldbæk: *Gyldendals Danmarks historie*, 4, 1982, s. 306 og 310. I bind 10 af standardværket *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* (1. udg. 1990, 2. udg. 2003) forbigår Claus Bjørn Finn Gads tese uomtalt.

⁵ Knud J.V. Jespersen og Ole Feldbæk: *Dansk Udenrigspolitik Historie*, 2, 2002, s. 513. Ser man bort fra den islandske historiker Björn Thorsteinsson, som i 1985 støttede Gads tese om England som den afgørende aktør i Kiel (*Island*, s. 195-98), så har Gad stået alene med sit synspunkt.

1700-tallet kun overgået af den spanske, den franske og den britiske – havde været det.

Der var i og for sig ikke noget, Sverige hellere ville. Så langt tilbage som i 1658 havde den sejrriige svenskekonge Karl 10. Gustav gjort krav på Norge, Island og Færøerne, og havde Grønland været i spil, ville han uden al tvivl også have rejst krav om det.⁶ Men hvor meget drømmen om at få fingrene i Nordatlanten end kan have appelleret til Sverige og til den franske revolutionsgeneral og tidligere rival til Napoleon, Jean Baptiste Bernadotte, der nu i 1814 som svensk kronprins under navnet Karl (14.) Johan stod i spidsen for Sverige, så havde den ingen gang på jorden. Etablering og fastholdelse af britisk eneherredømme i Nordatlanten var et vigtigt krigsmål for London, som selvsagt ikke ville give plads for en ny konkurrent til erstatning for det just eliminerede Danmark-Norge. Det vidste alle, også den politisk og strategisk klartskuede svensk kronprins, der ikke for ingenting havde en fortid som fransk marskal. Det Norge, som Storbritannien ville tillade Sverige at få, var fastlands-Norge og kun fastlands-Norge. Det havde Karl Johan allerede *de facto* accepteret før Kiel,⁷ men for god ordens skyld blev det alligevel slået fast med syvtommersøm, at nok skulle Sverige have Norge, men det var uden Færøerne, Island og Grønland, “der aldrig havde hørt til Norge,” som Bourke og Wetterstedt frimodigt erklærede i skøn samdrægtighed for at blive fri for at sige sandheden, som var, at de begge handlede efter britisk ordre.

Med hensyn til de nordatlantiske øer var der for England herefter to muligheder. Man kunne inddrage dem i det britiske imperium, således som blandt andre den indflydelsesrige naturvidenskabsmand og mangeårige præsident for Royal Society Joseph Banks var ivrig fortaler for,⁸ og som man i en håndvending, og uden at Danmark vovede at protestere, gjorde det med den strategisk vigtige ø Helgoland ved Holstens vestkyst. Eller man kunne overlade dem til det stærkt svækkede Danmark. Om danskerne havde lyst til at blive herre over det halve

⁶ Lars Ericson Wolke: *1658. Tåget över Bält*, Lund 2005, s. 161.

⁷ Da Bernt von Schinkel, der tilhørte inderkredsen omkring Karl Johan, på et tidspunkt prøvede at friste kronprinsen med Island og – hvorfor ikke – Bornholm, afviste Karl Johan det med henvisning til, at “de [Island og Bornholm] voro fremmande för frågan om Norge.” Den svenske kronprins kendte sin plads og vidste, hvad der var muligt. Episoden er omtalt af Erik Arup i stridsskriftet *Grønland: En historisk redegørelse fremkaldt ved den norske konstitutionskomites indstilling af 3. juli 1923, 1924* [trykt 1923], s. 30.

⁸ Tak til professor Anna Agnarsdóttir, University of Iceland, som venligst har stillet et udvalg af Joseph Banks’ upublicerede breve om Grønland til rådighed.

Ill. 2: *Kystparti ved Jakobshavn i Grønland*. Fra billedværket *Danmark*, 1856. De to fangere har afleveret deres bytte, en hvidfisk (hvidhval) "stor som 2 à 3 fede Oxer" til bopladsens kvinder og børn. Udenom venter hundene, parat til at tage det sidste. I baggrunden tårner den solbeskinnede Ilulissat Isbræ (Jakobshavn Isfjeld) sig op i katedralhøjde. Farvelitografi af Edvard Vesterberg efter tegning af Christian Nicolai Rudolph, der var læge i Jakobshavn/Ilulissat 1839-54. 19,7 × 27,5 cm. (Det Kongelige Bibliotek)

af Nordatlanten med englænderne pustende dem i nakkehårene var underordnet, englænderne kunne gøre hvad de ville. De valgte det sidste, altså at overlade Grønland, Island og Færøerne til Danmark. En driftssikker løsning som friholdt det i forvejen vidt udspændte britiske regeringsapparat fra nye opgaver, samtidig med at man sikrede Englands dominans i Nordatlanten lige så sikkert, som hvis man selv havde beholdt øerne. Som nordeuropæisk småstat ville Danmark altid være tvunget til at danse efter Englands pibe, og heller ikke på den anden side af Atlanterhavet øjnede man i London noget eller nogen, som kunne true Englands stilling. Således gik det til, at Danmark i 1814 uden at have fremsat ønske herom fik tildelt et kæmpestort nordatlantisk appendiks, som man ikke havde nogen jordisk chance for at forsvare militært, og som reelt var under britisk kontrol. Flot så det ud, men var der dybest set noget at takke for? Her har vi forklaringen på, at Bourke i sine breve til København i dagene umiddelbart efter fredsslutningen

i Kiel helt forbigår, at Grønland, Island og Færøerne var blevet dansk ansvarsområde, selv om det mildt sagt var alt andet end en bagatel. Bourke var med god grund usikker på, hvordan nyheden ville blive modtaget af kongen og de andre chefer i hovedstaden.

2. Danmark som polarnation 1814-2014

Det Danmark, som i 1814 fik eneansvaret for Grønland, Island og Færøerne, var af tradition og tilbøjelighed et kontinentalt, tyskorienteret land uden lyst til at påtage sig den påtvungne rolle som polarnation. Den nordatlantiske dimension – *Dominium Maris Septentrionalis* – havde været en hovedakse i dansk-norsk udenrigspolitik, men det skyldtes forbindelsen med Norge.⁹ Nu var Norge væk. Det samme var de geopolitiske og militære forudsætninger for en selvstændig nordatlantisk imperiepolitik.

Island og Færøerne, der havde en befolkning med norske rødder, kunne endda gå an, om ikke andet som erindring om en lykkeligere tid. Men Grønland! Hvad skulle man dog med Grønland? Selv på allerhøjeste sted så man på “landet ved verdens ende” uden begejstring; Frederik 6., der resten af sin tid dagligt sukkede over tabet af “mit kære Norge,” skal efter sigende have været indstillet på, hvis lejlighed bød sig, at bytte Grønland med et mindre landområde i Nordtyskland.

Der skulle gå årtier, før man i Danmark forsonede sig med tabet af Norge og begyndte at sætte pris på den nye, mindre imponerende udgave af det gamle nordatlantiske imperium. Nemtest gik det med Island og Færøerne, som passede godt ind i det tidlige 1800-tals sværmeri for vikingetid og nordisk middelalder. Den berømte sprogforsker Rasmus Rask gjorde bevarelse af islandsk som det nordiske ursprog til sin livsopgave. Om hundrede år ville der ikke blive talt ét islandsk ord i Reykjavik, hvis man lod tingene gå deres skæve gang, mente han. For at imødegå denne fare stiftede han i 1816 Det Islandske Litteraturselskab, der ni år senere fik følgeskab af Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. Oldskriftselskabet udgav under historikeren Carl Christian Rafns effektive og kyndige ledelse gamle islandske sagaer, som hurtigt blev populære, ikke bare i Danmark, men over hele Europa. Det tidligere så fjerne og glemte Island kom på alles læber. Island blev en del af Danmark, og da landet i 1944 midt under Anden Verdenskrig meldte sig ud af unionen med Danmark og udråbte republikken Island, var der landesorg, og

⁹ Thorkild Kjærgaard: *The Danish Empire. Wiley-Blackwell Encyclopedia of Empires* (udkommer 2016).

kongen nægtede at se sandheden i øjnene; Christian 10. vedblev til sine dages ende at kalde sig "Konge til Island."¹⁰

Ligeså på Færøerne, hvor danske videnskabsmænd engagerede sig i en redningsaktion for den lokale kultur og det lokale sprog. Da Danmark i 1814 overtog ansvaret for øerne, var færøsk fortrængt af dansk både som kirke- og skolesprog, og den frygt, som Rasmus Rask nærrede på det islandske sprogs vegne, var der i højeste grad grund til også at have for færøsk. Men det gik anderledes. Takket være blandt andre litteraturhistorikeren og sprogvidenskabsmanden Svend Grundtvig lykkedes det i løbet af 1800-tallet at genrejse færøsk og genindsætte det på sin plads som et selvstændigt litterært og nationalt sprog. Grundtvig arbejdede selv ihærdigt som indsamler og udgiver af gamle færøske kvad, en parallel til sagaerne, men af størst betydning var dog nok et lille skrift med titlen *Dansken paa Færøerne: Sidestykke til Tysken i Slesvig*, som han udgav 1845. Her argumenterede Grundtvig for, at når man i Danmark protesterede mod, at tysk fik lov at fortrænge dansk i hertugdømmet Slesvig, så måtte vi have forståelse for, at det ville være et overgreb mod det færøske folk at lade dansk fortrænge færøsk på Færøerne. Den færøske sprogsag og, i videre forstand, den færøske nation blev med Svend Grundtvigs skrift, der vakte mere end almindelig opmærksomhed, et nationalt dansk anliggende.

Længst var man om at tage Grønland til sig. Det skete tøvende, og først efter ved flere lejligheder demonstrativt at have afvist at lyse øen i kuld og køn. N.F.S. Grundtvig – Svend Grundtvigs far – lagde ud med sit bekendte digt fra 1820: "Langt høiere Bjerge saa vide paa Jord/Man har, end hvor Bjerg kun er Bakke." Dette digt med den tappert-resignerede slutning: "Og da har i Rigdom vi drevet det vidt/Naar Faa har for Meget og Færre for Lidt" indgik i sorg- og trøstearbejdet efter tabet af Norge seks år tidligere. Men lige hvad bjergene angik, kunne Grundtvig have sparet sig, hvis han havde tænkt på Grønland, hvor der er bjerge, som kan måle sig med de højeste tinder i Alperne. Men det gjorde skjalden netop ikke, han tænkte *kun* på, hvad vi havde mistet ved tabet af Norge. Grønland lå under Grundtvigs radar.

På samme måde gik det i 1832, da der blev anskaffet nyt statsporcelæn til Christiansborg. Det nye stel, i dag kendt som Frederik 6.s dessertstel, var et såkaldt programstel, hvor de i alt 80 tallerkner smykkedes med prospekter fra kongens riger og lande. Her møder vi i tur og orden landskaber, byer og markante bygninger fra Danmark og Slesvig-Holsten såvel som fra Island og De Vestindiske Øer. Sågar det lille usle slavefort

¹⁰ Nils G. Bartholdy: Islands kongekrone, *Heraldisk Tidsskrift*, 11, 2011. 115-27, s. 126.

Christiansborg på den afrikanske vestkyst blev der fundet plads til i denne smukt arrangerede udstilling for statens og kongens fornemste gæster. Men ikke til Grønland, verdens største ø, som Danmark i 1832 havde haft eneansvaret for i snart 20 år. Ingen tallerkner hvor et grønlandsk motiv dukkede op, når suppen var spist og stegen fortæret.¹¹ Grønland fik allernådigst lov at komme med på et skolekort fra 1837, men det var stort set også, hvad det kunne blive til, og præsentationen var alt andet end prangende.

Først i 1850'erne kom der nye signaler, til dels formentlig fremskyndet af den faretruende udvikling ved Danmarks sydgrænse. Fra 1856 har vi et stateligt billedværk, *Danmark*, hvor Grønland for første gang uden lunkenhed inkorporeredes visuelt i riget. Det skete med tre fejende flotte litografier i tværfolio, to fra Nordgrønland og ét fra Sydgrønland. Også digterne begyndte at se på sagen med nye øjne. "Ej blot Sukker-Colonier, / Palmestrand med Kolibrier – / men som Trappetrin mod Nord / Færøs – Islands – Grønlands Jord!" lyder det veloplagt hos Christian Richardt, da han i sit velbekendte geografiske digt fra 1889, *Venner, seer paa Danmarks Kort*, hilser på rigets oversøiske dele.¹²

Et vigtigt skridt var oprettelsen af den statslige Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser af Grønland (KVUG) i 1878, hvis fransk- og tysksprogede, senere hovedsageligt engelsksprogede skriftserie, *Meddelelser om Grønland*, lige fra begyndelsen var af højeste kvalitet og hurtigt fik en fremtrædende plads inden for international polarforskning. Danmark havde omsider taget sin skæbne på sig og blev det, som havde ligget i kortene siden 1814: en polarnation. Det har vi været siden. Næsten lige meget hvad man slår ned på i dansk samfundsliv siden slutningen af 1800-tallet, så har Rigsfællesskabets nordlige dele udgjort en ramme, som ikke kan tænkes bort, uden at det hele falder sammen.

Det gælder billedkunst, hvor der findes en stribe grønlandskunstnere med Harald Moltke, Luplau Janssen, Aage Gitz-Johansen – *Qalipaasorsuaq*, 'den store maler,' som han hed blandt sine elskede grønlændere – Ernst Hansen, Eigil Knuth, Bodil Kaalund og den noget ringeagtede, men ingenlunde uefne Emanuel A. Petersen som nogle de kendteste. Men den grønlandske indflydelse går langt dybere. Hvad ville der for eksempel være blevet af et hovednavn i dansk kunst som Per Kirkeby, hvis ikke han som tyveårig geologistuderende var kommet til Grønland og havde set

¹¹ Klaus Dahl, Ida Haugsted, Hans Vammen og Samuel Wittver, *Frederik VI's Dessertstel*, 2011, s.222.

¹² Jf. Hans Hauge: *Danmark*, 2013, s. 21.

Ill. 3: Scenebillede fra første opsætning af operaen *Kaddara* 1921. Efter at være blevet hånet på grund af misfangst af sin stolte og forfængelige hustru, Kaddara, forlader hendes mand, storfangeren Ujarak, den hjemlige boplads i vrede. Her ankommer han med sin kajak til "Enkernes Boplads," hvor han lader sig forføre af Tuluwattas datter, Annuna, "med skinnende Haartop, / med raslende Halsbaand, / med svulmende Læber / og vuggende Hofter." Den realistiske, meget naturtro baggrundsdekoration er udført af Thorolf Pedersen, tidens førende teatermaler, og der blev for at øge autenticiteten anvendt rekvisitter indforskrevet fra Grønland. Ujarak: Paul Wiedemann; Annuna: Lily Lamprecht; Tuluwatta: Ragnhild Bro. Iscenesættelse: Julius Lehmann. (Det Kongelige Teaters Arkiv og Bibliotek)

"landet i hvidt, sort og blå," der ligger som en palimpsest under alt, hvad han har frembragt? Var han overhovedet blevet kunstner?¹³ I litteraturhistorien dukker den nordatlantiske dimension op igen og igen fra Henrik Pontoppidan over den færøskfødte Jørgen-Frantz Jacobsen til Johannes V. Jensen, Tom Kristensen – *Det er Knud, som er død* – Peter Høegh, Jørn Riel og senest Kim Leine, der for et par år siden bragede igennem på den danske og nordiske litteraturscene med grønlandsromanen *Profeterne i Evighedsfjorden* (2012). Fra musikkens verden kan blandt andre nævnes Carl Nielsen, Knudåge Riisager og Hakon Børresen. Sidstnævnte som komponist til operaen *Kaddara: Folkelivs billeder fra Grønland* med libretto af forfatteren og grønlandslægen C.M. Norman-Hansen,

¹³ Anne-Birgitte Fonsmark (red.): *Per Kirkeby og Grønland: det hemmelige reservoir*, 2012, s. 11.

der med succes førsteopførtes 16. marts 1921 på Det Kongelige Teater som markering af 200-året for Hans Egedes ankomst til Grønland, og i mellemkrigstiden fik karakter af nationalopera, indtil den efter en nyopsætning i 1946 af uvisse årsager forsvandt fra repertoire; måske blev den fundet for nedladende over for grønlænderne, måske blev de utilslørede erotiske scener anset for uførenelige med Grønlands værdighed i en tid, hvor landet stod over for at skulle integreres i Det Danske Rige. Ser man på de humanistiske videnskaber, tegner der sig et tilsvarende billede. Det er svært at forestille sig, hvad der ville være blevet af dansk etnografi og antropologi uden Grønland og den grønlandskfødte polarforsker Knud Rasmussen, som i det tyvende århundrede gjorde København til "verdenshovedstad" for eskimoforskningen.¹⁴ På samme måde er det vanskeligt at forestille sig dansk arkæologi uden den grønlandske arbejdsmark, der har givet udfoldelsesmuligheder for så forskellige forskerprofiler som Daniel Bruun, Poul Nørlund, P.V. Glob, Jørgen Meldgaard og Eske Willerslev. Inden for dansk sprogvidenskab står den herrnhutiske grønlandsmissionær Samuel Kleinschmidts grønlandske grammatik, *Grammatik der grönländischen Sprache* (1851) som en intellektuel kraftpræstation af øverste klasse med en ubrudt virkningshistorie frem til i dag.

Endelig er der medicin og naturvidenskab, hvor danske forskere gang på gang har formået at sætte en ny international dagsorden med resultater hentet fra de nordatlantiske dele af riget. Et tidligt eksempel er den kun 27-årige læge Peter Ludvig Panums epokegørende afhandling fra 1847 om mæslingeepidemien på Færøerne året før, *Iagttagelser, anstillede under Mæslinge-Epidemien paa Færøerne i Aaret 1846*, som banede vejen for den moderne forståelse af spedalskhed og andre kontagiøse sygdomme. Et senere prominent eksempel er botanikeren Eugenius Warming, der under et besøg i Grønland 1884 skiftede spor fra plantesystematik og -anatomi til plantegeografi og økologi. Hans første plantegeografiske arbejde, *Om Grønlands Vegetation* (1888), var banebrydende og fortsættelsen, *Plantefund: Grundtræk af den økologiske Plantegeografi* (1895), har gjort ham berømt over den ganske verden som grundlægger af økologi som tanke- og forskningsparadigme.¹⁵ Også forståelsen af den globale opvarmning har rødder i Grønland. Baseret på studier udført

¹⁴ Kennet Pedersen: Is-interferenser: København som verdenshovedstad for den etnografiske eskimoforskning 1900-1940. Thomas Söderqvist, Jan Faye, Helge Kragh og Frank Allan Rasmussen (red.): *Videnskabernes København*, 1998, s. 142-58.

¹⁵ Donald Worster: *Nature's Economy. A History of Ecological Ideas*. New York 1994 (1. udg. 1977); Kirsten Thisted (udg.): *Grønlandsforskning. Historie og perspektiver*, 2005, s. 94-95.

på øen Disko 1902 påviste fysiologen August Krogh i monografien *The Abnormal CO₂-Percentage in the Air in Greenland and the General Relations between Atmospheric and Oceanic Carbonic Acid*,¹⁶ at den hidtil gældende antagelse – at et forøget CO₂-udslip i atmosfæren som følge af afbrænding af fossilt brændsel ville blive opsuget af havvandet – ikke holdt stik. Med denne epokegørende iagttagelse blev global opvarmning, der hidtil havde været anset for et rent skrivebordsscenario, pludselig en ubekvem realitet, om end på dette tidspunkt kun i sin vorden. En realitet, som man dog – uanset hvad den altid praksisorienterede August Krogh bragte i forslag af mulige foranstaltninger – valgte at lukke øjnene for. Da Krogh 18 år senere fik Nobelprisen, var det for noget helt andet og aldeles ukontroversielt, nemlig hans undersøgelser af iltforsyningen til de arbejdende muskler, specielt hårkarrenes funktion.¹⁷ Nutidige eksempler er fysikeren Willi Dansgaard og geologen Minik Rosing. Førstnævnte påviste i 1960'erne, at indlandsisen er et unikt klimahistorisk arkiv, og lagde dermed grunden til de langtidsskurver over verdens klima, som bruges flittigt i både videnskabelige og politiske sammenhænge. Sidstnævnte ville for længst have fået Nobelprisen for sin opdagelse af de tidligst kendte vidnesbyrd om liv på Jorden i den 3.800 millioner år gamle Isua-formation ved israndslinjen i bunden af Godthåbsfjorden, hvis der var en Nobelpris for geologi. Knud Rasmussens karakteristik af Grønland som “dansk videnskabs hvæssesten”¹⁸ oser af højstemt national patos, men rammer i øvrigt ganske præcist.

3. Grønland som Danmarks livline

Da England i 1814 overlod de nordatlantiske øer til Danmark var det i tryk forvisning om, at Danmark for tid og evighed ville være en europæisk småstat i lommen på London. Det holdt stik de første årtier efter 1814, og englændere opførte sig i Grønland som i deres egen dagligstue.¹⁹

¹⁶ *Meddelelser om Grønland*, 26:VIII, 1904.

¹⁷ Thorkild Kjærgaard: August Krogh, CO₂, and Global Warming: How to forget an inconvenient truth. Karen Langgård og Kennet Pedersen (red.): *Modernization and Heritage: how to combine the two in Inuit societies*, Nuuk, 2013, 11-15.

¹⁸ Her citeret efter Mikael Gam: Rink-Medaljen til Eigil Knuth. *Tidsskriftet Grønland*, 1967, 110-14, s. 11.

¹⁹ Eksempler er søofficeren John Ross og præsten Frederick R. Blackley, der begge besøgte Holsteinsborg/Sisimiut i slutningen af 1820'erne. De to britiske herrers skildringer af deres ophold i Grønland er analyseret af Karen Langgård: John Ross and Fr. Blackley. European discourses about Inuit and Danes in Greenland 1700-1850, Karen

Men langsomt vendte bladet. England havde undervurderet Danmark, som på mirakuløs vis genrejste sig i løbet af 1800-tallet, men først og fremmest havde det arrogante og selvsikre Storbritannien undervurderet det unge USA, deres tidligere koloni. Og det fortsatte Storbritannien med at gøre en rum tid endnu efter 1814. Da USA i 1823 med den såkaldte Monroedoktrin deklarerede hele den amerikanske halvkugle som De Forenede Staters interessesfære med en tilføjelse om, at europæiske kolonimagter, der allerede var etablerede i den amerikanske verden, kunne beholde deres besiddelser, men at nye magter ikke ville blive tålt, blev det mødt med spydige kommentarer i de fleste europæiske hovedstæder. Hvad bildte de latterlige og opblæste amerikanerne, som hverken havde hær- eller flådestyrker at sætte bag den kække erklæring, sig egentlig ind? Hvem troede de, de var?

En af de få regeringer, som ikke rystede overbærende på hovedet, var den danske. For var et tvært og surmulende Danmark end længe om at gribe fat om det Grønland, som man ved et mirakel var kommet i besiddelse af i 1814, så var man til gengæld hurtigere end de fleste til at få øjnene op for det dengang ganske unge USA som en verdensmagt under dannelse. Her var Ernst Schimmelmänn – den samme Schimmelmänn som i 1780'erne og 90'erne havde været en af Europas største plantage- og slaveejere i Caribien – udenrigsminister i 1820'erne. Han vidste noget om Amerika og undervurderede det ikke. På sit kontor havde han et kort over Amerika, som han ved enhver lejlighed trak sine gæster hen til for at forklare dem, at USA var en opstigende stjerne på den verdenspolitiske himmel, og at den europæiske verden var under forvandling til en atlantisk verden, hvor USA ville få det afgørende ord.²⁰

Det lader sig næppe opklare, om der ved Monroedoktrinens udstedelse blev tænkt specifikt på Grønland og dermed på Danmark, som i 1823 kun havde ni år på bagen som enebesidder af Grønland. Men fra 1860'erne, hvor den geopolitisk tænkende William Seward var amerikansk udenrigsminister, er der ingen tvivl. Seward fik gennemført USA's køb af Alaska fra Rusland. Det gjorde han dels for at sikre USA mod angreb fra det amerikanske kontinents nordvestlige hjørne, dels i håb om at Canada ville tilslutte sig De Forenede Stater. Uanset om Canada tilsluttede sig USA eller ej – og det gjorde Canada som bekendt ikke –

Klitgaard Povlsen (red.): *Northbound: Travels, Encounters and Constructions 1700-1830*, 2007, s. 305-24.

²⁰ Anekdoten om amerikakortet på Schimmelmännns kontor er hentet fra mit *postscript* til C.F. Schmidt von Phiseldék: *Europe and America*, 1976 (1. udg. 1820).

stod det herefter lysende klart, at Grønland på kontinentets modsatte hjørne var omfattet af Monroedoktrinen, og at Danmark kun havde en fremtid i Grønland, hvis man stod sig godt med USA.

I traditionen tilbage fra Schimmelmänn såvel som belært af den anskuelserundervisning, som USA's overtagelse af Alaska var, skal man finde baggrunden for en hovedhjørnestein i dansk udenrigspolitik i nu snart to hundrede år: Altid og til hver en tid at have et godt forhold til Washington og så i øvrigt give amerikanerne vide tøjler i Grønland, hvad enten det handler om fiskerirettigheder, om råstoffer eller om militære forhold.

En vigtig gevinst ved det under alle omstændigheder uundgåelige tætte samarbejde med det mægtige USA var muligheden for at vriste sig ud af det kvælende britiske favntag. Stor var lettelsen i København, da USA i 1917 i forbindelse med købet af De Vestindiske Øer i en hemmelig tillægsparagraf anerkendte Danmarks suverænitet over hele Grønland. Og endnu større var lettelsen, da USA i 1921 gjorde erklæringen offentlig, samtidig med at den amerikanske regering – med en underforstået henvisning til Monroedoktrinen – afslog at give England forkøbsret, hvis Danmark skulle ønske at sælge Grønland. Døren til Grønland var ved at lukke sig for England, der ikke længere var ene om at bestemme i Nordatlanten. I 1940, ved begyndelsen af Anden Verdenskrig, smækkede den endeligt i. Det skete den 11. maj, dagen efter at britiske tropper uden at forhåndsinformere USA havde besat Island, hvor den amerikanske præsident Franklin D. Roosevelt kaldte den britiske ambassadør i Washington til Det Hvide Hus. Her lod en tydeligt irriteret præsident ambassadøren vide, "at han [FDR] havde taget den britiske besættelse af Island til efterretning, ... men hvis de [englænderne] forsøgte det samme kneb i Grønland, ville han blive meget vred."²¹ Det er næsten unødvendigt at sige, at englænderne siden den dag har holdt sig langt væk fra Grønland.

Også i forhold til Norge har det transatlantiske samarbejde været af afgørende betydning for Danmark. Som det vil være bekendt gjorde Norge i årene efter selvstændigheden 1905 med stigende styrke krav på dele af Østgrønland som "gammelt norsk land," og i 1931 besatte Norge en 400 kilometer lang kyststrækning nord for Ammassalik/Tasiilaq, som fik navnet "Erik den Rødes land." Denne krigserklæringslignende krænkelse af dansk suverænitet blev indanket for Den Internationale

²¹ Finn Løkkegaard: *Det danske Gesandtskab i Washington 1940-1942*, 1968, s. 146-47 (Finn Løkkegaards oversættelse).

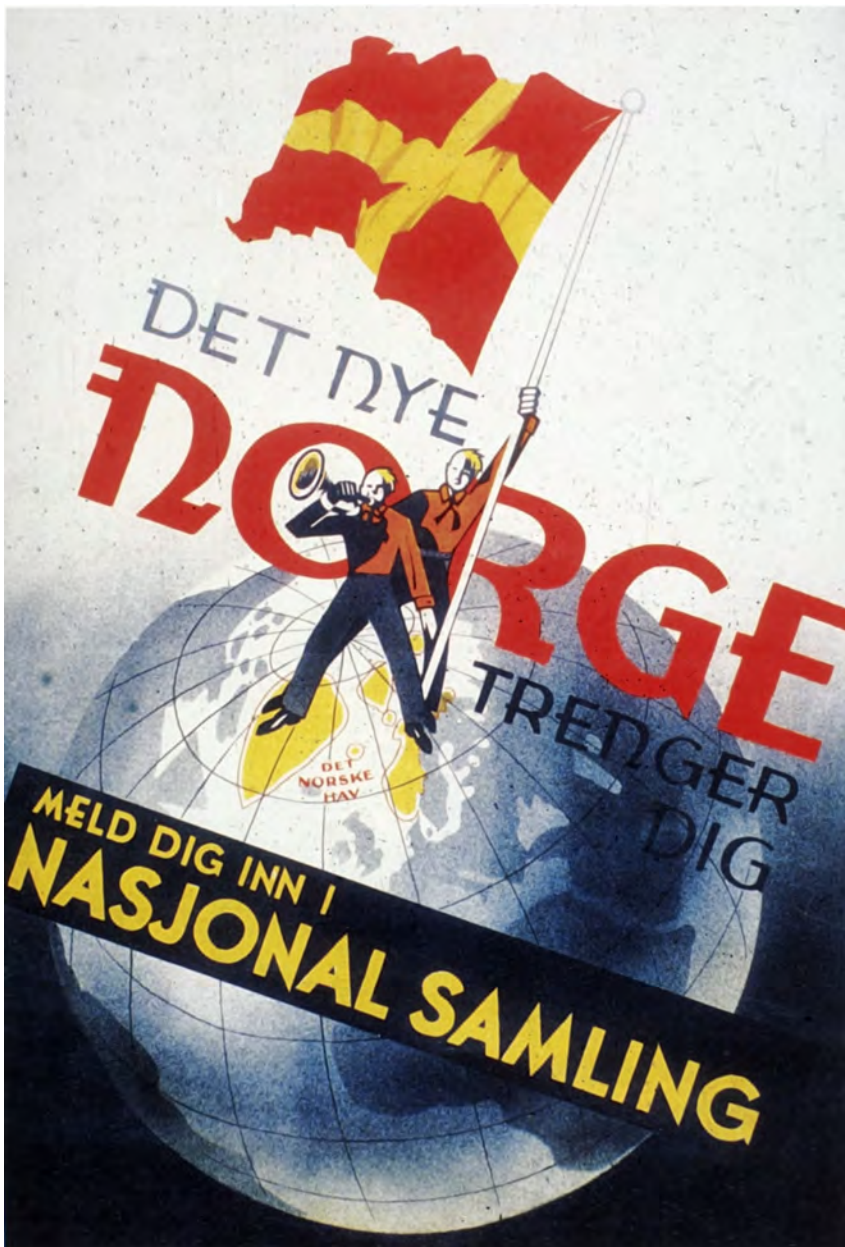
Domstol i Haag, som i 1933 bekræftede Danmarks suverænitet over hele Grønland. Dommen nævner ikke Monroedoktrinen med et ord, men den retter sig efter den til punkt og prikke ved at nægte en europæisk stat (Norge), som ikke i 1823 havde besiddelser i Amerika, adgang til den amerikanske hemisfære.

Norge gav imidlertid ikke op, og efter den tyske besættelse 1940 vejrede man morgenluft både på højrefløjen og på venstrefløjen. På højrefløjen finder vi blandt andre den også i højststående nazistiske kredse i Tyskland stærkt beundrede mesterforfatter Knut Hamsun, der nu så chancen for omsider at få taget hævn over "Danmarks ran av Grønland," som han udtrykte det, hvorefter han rejste til Berlin for personligt at drøfte Grønlands fremtidige skæbne med den tyske rigsudenrigsminister von Ribbentrop og Adolf Hitler i egen høje person. Hamsuns forslag var, at Grønland deltes mellem Norge og Danmark, således at Norge fik Øst-, Syd- og Vestgrønland, de områder, hvor nordmænd siden nordbotiden havde gjort sig gældende, mens Danmark i anerkendelse af Knud Rasmussens indsats kunne få Thuleområdet.²² På den modsatte fløj finder vi den socialdemokratiske ledede norske eksilregering i London. I forventning om, at det kollaborerende Danmark efter krigen ville stå tilbage som en foragtet pariasstat, gik udenrigsminister Trygve Lie, den senere generalsekretær for FN, ud med en efterkrigsplan om at fordrive Danmark fra Nordatlanten. I stedet for nordisk samarbejde, som blot var en forlængelse af tidligere tiders danske dominans, satte man "norrønt samarbejde."²³ Færøerne skulle indlemmes i Norge, muligvis også Grønland, og der skulle oprettes en nordatlantisk forsvarsunion under norsk-britisk ledelse.²⁴ Alle disse højtflyvende planer blev imidlertid skudt i grus. Højrefløjens drømme falmede, da krigslykken svigtede Tyskland, og Trygve Lies og eksilregeringens forhåbninger om at genskabe det middelalderlige Norgesveldet løb panden mod den amerikanske mur. Washington ville ikke droppe en gammel allieret som Danmark, og uanset om vi fortjente det eller ej, fik Danmark lov at slippe ud af Anden Verdenskrig med æren i behold. Vi blev ikke fordrevet fra Nordatlanten, og Færøerne og Grønland forblev under dansk overhøjhed. Den åbenlyse historiske uretfærdighed, der var overgået Norge ved Freden i Kiel, blev der ikke rettet op på.

²² Jørgen Haugan: *Solgudens fall. Knut Hamsun – en litterær biografi*, Oslo 2004, s. 309-10.

²³ Om "norrønt samarbejde" som alternativ til nordisk samarbejde se Ida Blom: *Kampen om Eirik Raudes Land: pressgruppolitik i grønlandsspørgsmålet 1921-1931*, Oslo 1973, s. 152.

²⁴ Bo Lidegaard: *Dansk Udenrigspolitik Historie*, 4, 2003, s. 454.

Ill. 4: Valgplakat fra 1936 for Nasjonal Samling (NS). NS agiterede op gennem 1930'erne for en "sterk polarpolitikk." Endemålet var, som plakaten tydeligt illustrerer, genskabelse af det middelalderlige Norgesveldet med Grønland som en del af Norge. Det rød-gule korsbanner var NS-flaget. Trykt af Thon & Co. $\frac{1}{8}$ i 10.000 eksemplarer. 56 × 37 cm. Kunstner ukendt. (Tom B. Jensens privatsamling. Her efter *Norsk Polarhistorie*, 2, s. 248)

Det nære forhold til USA opretholdtes under hele Den Kolde Krig og består den dag i dag. Det har, og har haft sin pris. Mere end én gang har skiftende danske regeringer måttet lade som ingenting, når amerikanerne har gjort – og vedvarende gør – som det passer dem i Grønland med ultimative krav om befolkningsflytning med få dages varsel og deponering af atomvåben i Thule som det mest publicerede. Det hører også med, at Danmark uden tøven følger USA overalt på kloden. Ikke uden årsag er vi det europæiske land, der relativt har ydet mest under det sidste årtis amerikansk ledede krige i Irak og Afghanistan. De danske soldater, som er faldet på mellemøstlige og centralasiatiske slagmarker, er faldet for Grønland.

Til gengæld får Danmark lov at beholde Grønland med alt, hvad det giver af geopolitiske fordele og international position for en lille europæisk magt, ligesom USA i en række for nationen afgørende situationer har holdt hånden over os. Hvordan Danmark ville være kommet ud af Anden Verdenskrig uden Grønland og den amerikanske forbindelse er ikke til at tænke på. Norge prøvede at spænde ben, men der var andre farer. Således er det ikke svært at forestille sig, at Danmark kunne være blevet en del af østblokken, hvis ikke lige det havde været for Grønland, som Moskva med sikkerhed vidste, USA ville sætte sig på for altid, hvis man fra sovjetisk side blandede sig alt for aktivt i Danmarks befrielse. Det er veldokumenteret, at der i det sovjetiske udenrigsministerium fra sommeren 1944 blev leget med tanken om at lade russiske styrker gå massivt ind i befrielsen af Danmark,²⁵ men da det kom til stykket nøjedes man med at besætte Bornholm dybt inde i Østersøen, og det endda kun for et år, hvorefter man trak sig tilbage. Forklaringen på denne ekstraordinære sovjetiske tilbageholdenhed ligger lige for: Russerne havde ingen interesse i at genere Danmark; tværtimod havde Moskva, som frygtede, at USA stiledede efter at gøre Det Nordlige Ishav til et amerikansk *mare nostrum*,²⁶ en klar interesse i at støtte Danmark som modvægt til amerikanerne i Grønland. Det kunne selvsagt ikke lade sig gøre, hvis Danmark var en sovjetisk lydstat, eller hvis en del af territoriet var besat af sovjetiske styrker.²⁷ Der var altså – trods Den Røde Flådes åbenlyse og eksplicit erklærede interesse i et fremskudt støttepunkt i

²⁵ Jacob Hornemann (red.): *Bornholm mellem øst og vest. En udenrigspolitisk dokumentation af Bornholms stilling op til og under de sovjetiske befrielsestroppers ophold på Bornholm 1945-1946 og under den kolde krig*, 2006, s. 8-10.

²⁶ Pier Horensma: *The Soviet Arctic*, Cambridge 1991, s. 75.

²⁷ Bent Jensen, *Den lange befrielse. Bornholm besat og befriet 1945-1946*, 1999, s. 227-29.

Østersøen²⁸ – gode grunde til, at den sovjetiske ledelse godvilligt og uden særlige betingelser trak sine tropper væk fra Bornholm i 1946. Takket være Grønland blev Danmark – med en formulering lånt af Statsministeriets mangeårige sikkerhedspolitiske rådgiver Henning Gottlieb – “en randstat, som lå på den forkerte side af Jerntæppet.”²⁹

En atlantisk orienteret udenrigspolitik baseret på et tæt forhold til De Forenede Stater har i snart 200 år været livlinen, som ikke bare har sikret nationens overlevelse i kritiske stunder, men også givet os en særlig frihed, en vis ubekymret lethed i forhold til vore europæiske naboer, næsten som kunne vi gå på vandet. Et eksempel er den meget diskuterede fodnotepolitik i 1980'erne. Når det er blevet hævdet af blandt andre historikeren Bent Jensen, at Danmark var på nippet til at blive smidt ud af NATO på grund af fodnotepolitikken, er det grebet ud af luften, som man også straks vil se, hvis man eftergår de i noterne anførte bevissteder, som alle er redundante.³⁰ Holland eller Norge måske, hvis de havde været lige så frække, men ikke Danmark.

4. Danmark var ikke, hvis ikke Grønland var til

I 1814 syntes Danmark dømt til undergang eller – hvis vi overlevede – en skæbne som anekdotisk småstat, som ingen lagde mærke til, i stadig risiko for at blive løbet over ende af stærkere naboer. Lidt som Luxembourg eller Lichtenstein. Denne ublide skæbne har Danmark undgået takket være sit nordatlantiske imperium, den uanmodede gave ved Freden i Kiel for to hundrede år siden. Med en let omskrivning af et kendt Piet Hein-gruk: “Danmark var ikke, hvis ikke Grønland var til.” Og det gælder også den anden vej. For grønlænderne har forbindelsen med Danmark betydet, at de undgik at dele skæbne med deres stammefæller på den canadiske side af Davis Strædet og i dag ikke bare kan glæde sig over at være den sundeste, den bedst uddannede, den mest velhavende og den mest selvbevidste af de arktiske nationer, men også over som den eneste af de mange amerikanske *first nations* at have kunnet bevare sit spor og danne egen regering.

²⁸ Vladimir D. Pechatnov: *The Soviet Union and the World, 1944-1953*. Melvyn P. Leffler og Odd Arne Westad (udg.): *The Cambridge History of the Cold War*, 1, Cambridge, 2010, 90-111, s. 92.

²⁹ Citeret efter *Weekendavisen: Ideer*, 20. april 2012, s. 13.

³⁰ Bent Jensen: *Ulve, får og vogtere: Den kolde krig i Danmark 1945-1991*, 2, 2014, s. 546-48 og andre steder.

SUMMARY

THORKILD KJÆRGAARD: *The Peace in Kiel, Greenland, and the North Atlantic, 1814–2014*

At the peace conference in Kiel (North Germany) in January 1814, the Danish-Norwegian North Atlantic Empire that controlled an enormous area of land and water, including not only Denmark (with Schleswig-Holstein) and Norway but also Iceland, the Faroe Islands and the huge, thinly populated ice-covered island of Greenland, was dissolved by the victorious powers of the Napoleonic wars. Norway was given to Sweden as compensation for Finland, which Sweden—now in the victorious coalition—had lost to Russia in 1809. Rather surprisingly, the Kingdom of Denmark—now, without Norway, Europe's smallest independent country—was entrusted with Greenland, Iceland and the Faroe Islands, although these three North Atlantic areas since early medieval times had been a part of the Kingdom of Norway. Without question, this was a major historical injustice. For Denmark, the outcome of the 1814 conference in Kiel was twofold: it was reduced to a very small country and it became—and still is—a polar nation, which it had not been before.

The article discusses three aspects of this complex. Firstly: What happened in Kiel? Why were the three North Atlantic territories taken from Norway and given to Denmark? Was it, as it has been claimed by a majority of historians, the merit of sly Danish diplomats or was it—as the author believes—the will of the United Kingdom that was imposed on two small countries, Sweden and Denmark? Secondly, it is discussed how Denmark dealt with its new role as a polar nation. It turns out that Denmark initially was a rather hesitant, not to say, unwilling polar nation. Gradually, however, the extraordinary qualities of the North Atlantic islands, especially Greenland, were recognized. Since the end of the 19th century, Greenland has been a major subject of Danish art and literature, just as it has been a decisive dimension of Danish scientific research. The last section of the article deals with the significance of Greenland for Danish security and foreign policy. It is shown how the suffocating dependency on Great Britain after 1814 gradually was reduced thanks to a *rapprochement* to the new world power, the United States, which very early on showed interest in Greenland, which is, geographically, a part of the North American continent. The close alliance with the United States has saved Greenland for Denmark, just as it has been extremely helpful for Denmark in number of critical situations since 1814, but it also has its price. The price is that Denmark always follows US and never questions US actions. Relatively, Denmark, one of President Bush's "willing nations," has had more casualties on the American battlefields in Iraq and Afghanistan than any other of the United States' allied nations. The Danish soldiers who have been killed on Middle East or Central Asiatic battlefields since 2001 have died for Greenland.